

مصونیت اجرائی دولت‌ها در حقوق بین‌الملل عمومی

www.ketab.ir

مؤسسه‌ی
نشر و تحقیقات
ذکر

دفتر و فروشگاه مرکزی:

تهران، خ انقلاب، خ فلسطین جنوبی، خ محتشم، شماره‌ی ۲۰، طبقه‌ی همکف، واحد ۱
تلفن: ۶۶۴۱۰۰۴۱ (۵ خط) • تلفکس: ۶۶۴۶۸۲۶۳ • کد پستی: ۱۳۱۵۸۵۳۴۹
وبسایت: @ghasedakbooks • تلگرام: @ghasedakbooks • www.zekr.co

موضوعیت اجرائی دولت‌ها در حقوق بین‌الملل عمومی

محمد علی سیدناصری (مدرس دانشگاه)

مدب هنری: حسین نیلجیان

اجرائی‌المد: فریدون حقیقی

صفحه‌آرایی: کارناه گرانیک قاصدک

زیر نظر و بررسی

لیتوگرافی: گپا • کد: ۹۹/۹۷۴

چاپ اول: ۱۳۹۹ • تیراژ: ۸۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۱۰-۳۷-۱۲۷-۲

کلیه‌ی حقوق چاپ و نشر این کتاب را برای

مؤسسه‌ی نشر و تحقیقات ذکر محفوظ است

قیمت: ۲۹۰۰۰ تومان

سرشناسه: سیدناصری، محمدمهدی، ۱۳۷۰-

عنوان و نام پدیدآور: موضوعیت اجرائی دولت‌ها در حقوق بین‌الملل عمومی / محمدمهدی سیدناصری.

مشخصات نشر: تهران: مؤسسه نشر و تحقیقات ذکر، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۱۵۶ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۷۱۲۷-۲ / وضعیت فهرست نویسی: فیا / یادداشت: کتابنامه.

موضوع: مصونیت‌های دولت‌های خارجی Immunities of foreign states

موضوع: مسئولیت دولت (حقوق بین‌الملل)

موضوع: Government liability (International law)

رده‌بندی کنگره: KZ۴۰۱۲

رده‌بندی دیویی: ۳۴۱/۲۶

شماره کتابشناسی ملی: ۶۲۳۷۸۸۹

فهرست مطالب

۷	..... مقدمه
۱۳	..... فصل اول: تعریف و انواع مصونیت در حقوق بین الملل
۱۴	..... مصونیت به چه معناست؟
۱۵	..... چند نوع مصونیت داریم؟
۱۵	..... ۱. مصونیت شخصی
۱۷	..... ۲. مصونیت موضوعی
۱۷	..... مفهوم و انواع مصونیت دولت در حقوق بین الملل چیست؟
۲۴	..... ۱. مصونیت قضایی
۲۵	..... ۲. مصونیت از اقدامات اجرایی
۲۷	..... مسئولیت دولت ها
	تعریف و مسئولیت بین المللی دولت ها در حقوق بین الملل
۲۹	..... چیست؟
۳۴	..... ارکان مسئولیت بین المللی دولت چیست؟
۴۸	..... توصیف فعل متخلفانه دولت

فصل دوم: مبانی مسئولیت و مصونیت دولت‌ها در حقوق

بین‌الملل عمومی چگونه است؟ ۵۱

مصونیت دولت‌ها ۵۱

مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها ۷۱

نقض مصونیت دولت‌ها ناشی از اقدامات قهری ۹۸

صراف از مصونیت (رضایت) ۱۱۴

معاملات بازرگانی ۱۱۶

نقض حقوق بشر ۱۱۸

سایر استثنائات ۱۱۹

منابع و مآخذ ۱۴۹

مقدمه

هر خشن را این کره خاکی به استثنای دریا‌های آزاد تحت حاکمیت متعالی به دولتی می‌باشد. دولت‌ها هم مانند افراد، انسان منفرد و منزوی نیستند، بلکه به اقتضای احتیاج با هم روابطی دارند. موقعیت جغرافیایی ایجاب می‌کند که یک دولت با دولت‌های همسایه خود روابط خاصی داشته باشد و با دولت‌های دیگر روابطی از نوع دیگر، یک این خود مستلزم رفت و آمد بین دولت‌ها و اتباع آن‌ها می‌باشد و این روابط رفت و آمدها محتاج قواعد و قوانینی بین المللی است تا حقوق دولت‌ها را در مقابل یکدیگر تعیین و تحفیظ نمایند و برای حفظ شان دولت به لحاظ ساختاری از گذشته مصنویت هرچند به طور خاص، روابط بین المللی پا به عرصه ظهور می‌گذارد.

مصنویت یکی از اصول اساسی حقوق بین الملل است و این اصل ریشه کهنی دارد و بعد از معاهده تاریخی وستفالی رنگ نوینی به خود گرفت هرچند امروزه تلاش براین است که تا آنجا

که می‌شود از حوزه مصونیت دولت‌ها کاست. در دوران گذشته، حاکمان و علمای حقوق بین‌الملل، بر اصل عام مصونیت مطلق حاکم تأکید داشتند و آن را متعلق به کلیه شئون حاکمیتی تلقی می‌کردند. اصولاً اعتقاد بر این بود که پادشاه یا حاکم، نباید تحت صلاحیت قضایی داخلی یا خارجی قرار گیرد، بنابراین دولت خارجی نیز. مانند دولت مقرر دادگاه، باید از مصونیت مطلق برخوردار باشد. با زوال تدریجی مفهوم شخصی حاکمیت و ایجاد جمهوریه‌ای جدید در اروپا و آمریکا، گسترش تجارت و بازرگانی میان کشورها و افزایش دخالت دولت در توسعه اقتصادی کشور، ناکارآمدی تئوری مصونیت مطلق، مورد توجه قرار گرفت. قوه مجریه یا دستگاه حکومت نسبت به خسارات ناشی از اعمال حاکمیتی خود، از هرگونه مسئولیتی معاف است اما ذکر این نکته لازم است که اقدامات تصدی‌گری دولت دارای مسئولیت می‌باشد و خود این قاعده ناشی از عرف بین‌المللی است. در این بین قوه مجریه به عنوان رکن اجرایی حکومت که حتمی‌گویی با خود کل حکومت اشتباه گرفته می‌شود از جایگاه ویژه‌ای نسبت به سایر ارکان حکومتی برخوردار است و بر اساس قاعده عام مصونیت دولت، هر دولتی متعهد است از اعمال صلاحیت قضایی بر اعمال و اموال سایر دولت‌ها اجتناب کند. در دکترین و رویه قضایی، مصونیت دولت غالباً به عنوان تجلی اصل برابری دولت‌ها

تلقی شده است، لذا برخی از اقدامات دولت‌ها چون اجرای احکام داخلی علیه اموال دولت‌ها مبین استثنائاتی جدی در این حوزه باشند که نیازمند تحلیل محتوایی جدی می‌باشد. از سویی این اقدامات باید دارای چه کیفیتی باشد آراء بین‌المللی در این حوزه چه می‌گویند، آیا این آراء مورد توافق دولت‌ها بوده است؟ و تبدیل عرف بین‌المللی جدیدی شده است حرکتی که در گفتمان دروان پساربرنس در جهان به راه افتاده و تلاشی در به حداقل رساندن مصونیت دولت‌هاست چه تاثیری بر اقدامات دولت‌ها گذاشته است.

مصونیت عبارت است از حقی که به موجب قانون، دارندگان آن حق نسبت به کلیه اعمالی که در اجرای وظایف خود انجام می‌دهند از تعقیب جزایی، مدنی، و اداری در امان باشند. مصونیت دولت در حقوق بین‌الملل عمومی است که اجازه نمی‌دهد دولت خارجی در محاکم داخلی کشور دیگر تحت پیگرد قضایی و یا اقدامات اجرایی قرار گیرد این یک اصل حقوق بین‌الملل عرفی است. دکترین مصونیت دولت که منبعت از تئوری حاکمیتی که پس از شکل‌گیری دولت‌های نوین به دنبال انعقاد معاهدات و ستفالی از سوی نظریه پردازان ارائه شده بود در رویه قضایی و اندیشه‌های حقوقی حقوقدانان تجلی پیدا کرد. در واقع دکترین مصونیت دولت از تعارض بین دو اصل برابری دولت‌ها و اصل صلاحیت سرزمینی

پدید آمده است که از سوی اندیشمندانی چون ژان بودن^۱ مطرح شده بود. مصونیت اجرایی یا مصونیت از اقدامات اجرایی با مصونیت قضایی تفاوت دارد. مصونیت قضایی ناظر بر محدودیت صلاحیت و رسیدگی به دعاوی علیه دولت‌ها در دادگاه‌های ملی است، در حالی که مصونیت اجرایی معطوف به اختیارات اجرایی دادگاه‌های ملی یا سایر نهادهای حقوقی داخلی است.

مسئله مصر بودن دولت‌ها و اموال ایشان در برابر اقدامات قضایی محاکم و مراجع دولت‌های دیگر و حدود این مصونیت از دو قرن پیش مورد بحث و دقت و گویای بسیار قرار گرفته است و آراء قضایی مختلفی در این باره صادر گشته است. قواعد حقوق بین‌الملل عرفی نیز دستخوش نوسانات گوناگونی در این زمینه بوده است. در ارتباط با محدود ساختن قلمرو مصونیت از اقدامات اجرایی، دیدگاه تردیدآمیزی وجود دارد که در رویه قضایی اکثر کشورهای اروپایی متداول شده است. به‌خاندستی چنین به نظر می‌رسد که برخلاف مفاهیم مصونیت قضایی «محدود یا نسبی»، مصونیت اجرایی، امری مطلق به حساب می‌آید. این

۱. ژان بودن (به فرانسوی: Jean Bodin) (۱۵۹۶ - ۱۵۳۰) فیلسوف فرانسوی و از هواداران

کلاسیک نظریه حکومت مطلق‌گرایی است.

بودن نگارش کتاب «شش رساله در باب حیات سیاسی» تلاش کرد تا بین قدرت سیاسی و حقوق یک رابطه ایجاد کند. بودن حاکمیت را به معنی قدرت مطلق و جدایی‌ناپذیر دولت تعبیر کرد که به غیر از ذات خداوند و اراده آن هیچ فرد یا مقامی نمی‌تواند آن را تهدید کند.

موضوع، ما را به این نکته رهنمون می‌کند که مصونیت اجرایی را به عنوان «آخرین سنگر مصونیت دولت‌ها» تلقی نماییم. معمولاً دلیل اصلی تفاوت میان مصونیت مطلق و مصونیت نسبی در وصف تحمیلی تر اقدامات اجرایی در مقایسه با اختیارات قضایی صرف دیده می‌شود. باید توجه داشت که مسئله نقض مصونیت به این علت مطرح می‌شود که قضات صادرکننده رای، حاکمیت دولت، خارجی را اعمال می‌نمایند و به نام آن دولت اقدام به صدور حکم و صدور دستور اجرای حکم می‌نمایند. از این رو، هیچ‌گونه رأی و نیز هیچ‌گونه اقدام اجرایی نمی‌تواند علیه چنین دولتی صادر و اجرا گردد. بنابراین به طور کلی، در حقوق بین‌الملل یک دولت از انجام اقدامات اجاری علیه دولت خارجی بر مبنای تصمیمی که قواعد مصونیت قضایی یک دولت را نقض می‌کند، منع می‌شود. از این رو بدیهی است که نقض این اصل موجبات مسئولیت بین‌المللی دولت ناقض را فراهم می‌آورد. اما به واسطه نبود عرف و رویه قطعی در خصوص حدود اصل مصونیت دولت‌ها از اقدامات اجرایی و همچنین ملاحظات حاکم بر آن مسئله نقض مصونیت دولت‌ها و اجرای احکام علیه آنان هنوز از جمله مسائل مهم حوزه حقوق مسئولیت و مصونیت دولت‌ها است، چرا که از سویی طی تحولات صورت گرفته در این حوزه امروزه بدیهی است که مصونیت مطلق دولت‌ها به طور کلی غیرقابل پذیرش است و

با توجه به آن‌که امروزه حاکمیت دولت‌ها به عنوان یکی از مبانی اصل مصونیت قضایی و اجرایی خود مشمول محدودیت‌هایی ناشی از نظم عمومی بین‌المللی است. بنابراین مصونیت دولت‌ها بزدستخوش محدودیت و تضییق‌هایی است که گرچه در طی سال‌های اخیر با کمک از تئوری مصونیت محدود و تفکیک بین اعمال تجاری و حاکمیت محدود تا اندازه‌ای مشخص شده اما هنوز حقوق بین‌الملل در پاسخ‌گویی به چالش‌هایی از جمله تعامل مصونیت قضایی و اجرایی دولت‌ها در رابطه با قواعد آمره و همچنین تحولات دیگر از جمله چالش‌های نقض حقوق حقوق بشر و شبه جرم دولت در این خصوص با فقدان موازین متقن روبه‌روست، امری که افزون بر مشکلات ناشی از سردرگمی قضات داخلی و بین‌المللی، زمینه‌ساز صدور احکام ناعادلانه‌ای به ویژه از سوی برخی دولت‌ها در راستای تنش‌های سیاسی خواهد بود. موضوعی که نمونه بارز آن در صدور احکام اجرایی توسط محاکم آمریکایی علیه دولت ایران به بهانه مبارزه با تروریسم و نقض حقوق بشر قابل ملاحظه است. بدیهی است این دولت‌ها به واسطه فقدان موازین عام لازم‌الاجرا نه تنها با نقض مصونیت اجرایی دولت‌هایی چون ایران منافع سیاسی خود را دنبال می‌کنند، بلکه با استدلال‌هایی ناشی از وسعت دادن استثنای مصونیت اجرایی از بار مسئولیت نیز شانه خالی می‌کنند.